

ANNIE ERNAUX ANTIDIENORAŠČIAI

Inga Litvinaičienė

Vytauto Didžiojo universiteto
Vokiečių ir prancūzų filologijos katedros lektorė

Straipsnyje nagrinėjami žinomos prancūzų rašytojos Annie Ernaux (1940) dienoraščiai *Išorinio gyvenimo dienoraštis* (*Journal du dehors*, 1993) ir *Išorinis gyvenimas* (*La vie extérieure*, 2000), siekiama atskleisti jų savitumą, kuris lietuvių skaitytojui gali pasirodyti įdomus ir novatoriškas, praturtinantis autobiografinę literatūrinę tradiciją. Autorės dienoraščius literatūros kritikai linkę vadinti *antidienoraščiais*. Ši, antidienoraščių, perspektyva pirmiausia išryškėja abiejų knygų pavadinimuose, kurie įtraukia skaitytoją į postmodernistinį žaidimą su kanoninio, daugiausia vidinį gyvenimą tyrinėjančio, paslapčiomis rašomo dienoraščio turiniu, žadėdami tam tikrą skaitymo sutarties paradoksą – dienoraštį, kuris telksis ne į slaptąsias sielos gelmes, bet į išorinį pasaulį, bus gaubiamas ne slaptumo, bet viešumo auros, nes išorinis pasaulis visiems prieinamas.

Béatrice Didier teigimu, tipiškas dienoraštis gali būti apibūdintas kaip „subjectivité à l'état pur“¹ (Didier, 1976, 154). Jam būdingas koncentravimasis į savąjį „aš“, kuris yra vienintelė paskirus dienoraščio fragmentus jungianti grandis, vienintelė fragmentišku, dažniausiai bestruktūrių ir

tarpusavyje nesusijusių tekstinių atkarpų konstanta (kitaip nei autobiografija, kur pasakojimą struktūruoja rašančiojo atmintis). Būdingiausi mums įprasto dienoraščio bruožai – ne tik fragmentiškumas, rašymo laiko fiksavimas, bet ir introspekcija, vidinio pasaulio gelmių tyrinėjimai, kuriuose autobiografinis „aš“ suvokiamas kaip permanentinė substancija. Šiuo atveju individo poreikis rašyti apie save tarsi įprasmina buvimą pasaulyje, virsta pačios būties išgyvenimu, rašytinę formą įgaunančiu dvasinio gyvenimo pakaitu. Popieriuje fiksuojamas „aš“ dažnai atstoja visatos centrą, kuriam būdingas ir savotiškas „autizmas“, nes į save pasinėręs autorius tarsi nemato, negirdi supančio pasaulio. Kai kuriais atvejais „aš“ gali taip išsiplėsti, kad visiškai dingsta tikrovės suvokimas, „aš“ yra tarsi įtraukiamas į savo paties susikurtą aiškesnius kontūrus praradusio vidinio gyvenimo klampynę. Kaip tik todėl vieną garsiausių kanoninių dienoraštininkų Henri-Frédérica Amielį Jeanas-Paulis Sartre'as savo dienoraštyje *Keistojo karo užrašai* (*Carnets de la drôle de guerre*) yra pavadinęs „analizės maniak“ (Sartre, 1995, 351). Kartais vienas iš tipiško dienoraščio rašymo motyvų – pažinti savo paties prigimtį – gali būti sumenkinamas iki primityvaus egoiz-

¹ „Subjektyvumas gryniausia forma.“ (Citatų vertimai – straipsnio autorės.)

mo apraiškų. Būtent todėl autobiografai dažnai kaltinami tuščiagarbiškumu ir savigyra. Daugelio kritikų nurodomą dienoraščiams būdingą egocentrizmą puikiai perteikia tokia Witoldo Gombrowicziaus frazė: „Lundi: Moi. Mardi: Moi. Mercredi: Moi. Jeudi: Moi...“² (Gombrowicz, 1964, 8). Dažnai dienoraštininko apskritai nedomina įvykiai, vien jo vidinis gyvenimas. Didier nuomone, „kiti“ dienoraščiuose taip pat turi daug mažesnį prasminį krūvį negu autobiografiniuose romanuose ar autobiografijose. „Kitas“ čia dažniausiai veikia tik kaip „aš“ troškimo, geismo projekcija, o ne savarankiškas prasminis vienetas, santykiyje su „aš“ apsiribojantis jo objekto statusu. Tipiškas dienoraštis paprastai įprasmina atsiribojimą, atotrūkį netgi tarp asmeninio, intymiojo žmogaus „aš“ ir jo socialinio, visuomeninio „aš“, dažniausiai suprantamo kaip netikro, suvaidinto, tam tikra prasme taip pat pavirstančio „kitu“. Garsiausiuose dienoraščiuose, pasiekusiuose didžiausias introspekcijos gelmes (Amielio, Maine’o de Birono, Charles’o du Boso) „autrui n’ existe pas“³ (Didier, 1976, 178).

Tačiau Ernaux, perėmusi kanoninio dienoraščio formą (laiko fiksavimas, fragmentiškumas), savo kūrinuose pabrėžia ne introspektyviąją savojo „aš“ dimensiją („... je crois avoir le même dégoût que Sartre pour l’ introspection“⁴ (Thumerel, 2004, 250), o vadinamąją „išorinę“ gyvenimo pusę ir taip tarytum polemizuoja su

mums įprasto dienoraščio turiniu. Iš gausių autorės pasisakymų spaudoje ryškėja tokio pobūdžio dienoraščių rašymo motyvai, akivaizdžiai susisiejantys su vyraujančia Ernaux kūrybine koncepcija, hibridinių literatūrinių formų ieškojimu. Rašytojos kūrybą tyrinėjęs Fabrice’as Thumerelis teigia, kad Ernaux siejasi dėl nesėkmes „dès qu’ elle doit s’astreindre à l’ autobiographie ordinaire“⁵ (Thumerel, 2001, 25). Tipiškos autobiografijos atsisakymą Ernaux suprantą kaip objektyvumo siekį, tam tikrą literatūrinės tradicijos apvertimą: „Je parle toujours d’ « autobiographie objective » et de faire « ethnologique »“...⁶ (Thumerel, 2002, 87), tad novatoriški Ernaux tikslai autobiografiškumą, šį subjektyvumo *par excellence* dėmenį, stengiasi paversti „objektyvia“ asmeninio gyvenimo medžiaga. Rašytojos dienoraščiai kaip tik ir įeina į šią paradoksalią „visa apimančią autobiografiją“, nes Ernaux dėmesio centre – ne „aš“, bet „kiti“, būtent jie yra svarbiausi šių knygų personažai, kartais ir visiškai užgožiantys egotistinių balsą. Ernaux dienoraščiuose subjektyvistinė, „aš“ įvardžiu perteikta forma dažniausiai pakeista į objektyvistinius „jis“, „jie“, „jos“, kuriais tampa su naratore tiesiogiai nesusiję asmenys, nepažįstamieji, sutinkami miesto gatvėse, metro ar parduotuvėje, tad „aš–jie“ santykiyje vyrauja ne „aš“, bet „jie“. Dienoraščiuose pateikiami kasdieniškos tikrovės fragmentai primena atskirų, atrodytų, tarpusavyje prasminiais ryšiais nesusijusių kino kadro plaukimą ar fotografinei rašymo technikai

² „Pirmadienis: Aš. Antradienis: Aš. Trečiadienis: Aš. Ketvirtadienis: Aš...“

³ „Kito“ nėra.“

⁴ „Manau, kad jaučiu tokį pat pasibjaurėjimą introspekcija kaip ir Sartras.“

⁵ „Jei būna priversta apsiriboti tipiškos autobiografijos forma.“

⁶ „Nuolat kalbu apie „objektyvią autobiografiją“ ir „etnologinį rašymą.“

būdingą „fotografinio blyksnio“ fiksavimą. Paprastai „aš“ čia prisiima tuos fragmentus užrašinėjančio stebėtojo, anoniminio liudytojo, bet ne veikėjo vaidmenį. Šis stebėtojas dažniausiai savęs neaprašinėja, yra nematomas: „banaliuoju“ stiliumi piešiamoje scenoje pasitenkinama santūriu kons-tatavimu, autorė „cituoja“, „rodo“ tikrovės kadra, pati būdama už jo, savęs neidentifi-kuodama. Atrodytų, autorės buvimas apsi-riboja į „kitus“ nukreiptu žvilgsniu. Kaip tik šis žvilgsnis vaidina reikšmingiausią vaidmenį atrenkat dienoraščių fragmen-tus. Kalbėdama apie kūrybinį dienoraš-čių impulsą, Ernaux pabrėžia „žvilgsnio technikos“ panaudojimą, turintį apsaugoti nuo mąstymo šampų ir užtikrinti švie-žią, „pradedančiojo“, matymą; žvilgsnį ji tapatina su spontaniškai kylančia, tačiau dažniausiai tiesiogiai neišsakoma emoci-ja, tampančia lemiamu būsimo fragmento kūrybiniu impulsu: „J'ai évité le plus pos-sible de me mettre en scène et d'exprimer l'émotion qui est à l'origine de chaque tex-te [du journal]“⁷ (Winspur, 1993, 53). Tipiškas Annie Ernaux dienoraščio fragmen-tas prasideda „pranešimu“ apie „kitą“, kurį fiksuoja naratorės žvilgsnis ir lydi tik nu-spėjama emocija: „Le ramasseur de caddies des Linandes n'est plus là. Maintenant il y a des chariots à pièces“⁸ (Ernaux, 1993, 39). „Cituojama“, tačiau dažniausiai neko-mentuojama tikrovė tarytum pašalina patį „aš“. Atrodytų, autobiografinis „aš“ virsta „beasmeniu“, „aš“. Panašių fragmentų daž-

numas dienoraščiuose leidžia kalbėti apie tokio „beasmenio“ „aš“ vyravimo tenden-cijas, suteikiančias Ernaux kūriniams jos siekiamo objektyvumo. Tačiau citavimas, kaip pažymi Antoine'as Compagnon (Compagnon, 1979, 56), niekada nebūna beasmenis, už jo visada yra cituojantysis, vienokiais ar kitokiais prasminiais ryšiais susijęs su savo citata. Citavimas taip pat reiškia kalbėjimą apie save, tik šiuo atveju netiesioginį. Tad Ernaux cituojama tikro-vė – tai vis dėlto „autobiografinio“ „aš“ žvilgsnio, kuris iš plaukiančių kadru kalei-doskopo renkasi vieną, o ne kitą, užfiksuo-ti fragmentai.

Šis „beasmenio“ „aš“ subjektyvumas išryškėja darant fragmentų atranką, vie-nokiu ar kitokiu jų pateikimu, kai pas-tebima ta, o ne kita detalė, tad iš tikrųjų turėtume kalbėti apie didesnę ar mažesnę objektyvumo laipsnį subjektyvume, bet ne objektyvumą, juo labiau kad rašymas, pačios Ernaux žodžiais, niekada nebūna visiškai objektyvus: „Ce qu'on choisit, c'est un paysage mental, un paysage réel, extérieur, mais avec la grille qui nous est propre... Ce n'est pas de tout une écriture objective. Aucune écriture n'est vraiment objective“⁹ (Boehringer, 2000, 169). Tie-są sakant, dienoraščiuose galima aptikti įvairių autobiografinio „aš“ subjektyvumo gradacijų, atspindinčių nevienodą santykį su naratorės žvilgsnio dažniausiai fiksuo-jamu tikrovės fragmentu: „aš“ gali užim-ti savęs neteigiančio, „beasmenio“ „aš“, „stebėtojo“, „liudytojo“ poziciją, kai nara-

⁷ „Kiek tik įmanoma stengiausi likti šešėlyje ir slėp-ti emocijas, nulėmusias kiekvieno fragmento (dienoraš-čio) atsiradimą.“

⁸ „Vežimėlių surinkėjo jau nebėra. Dabar vežimė-liai už pinigų.“

⁹ „Tiesą sakant, pasirenki mentalinį peizažą, realų, išorinį, tačiau jis matomas tik per tau vienam būdingą prizmę. Šito nepavadinsi objektyviu rašymu. Joks rašy-mas nėra iš tikrųjų objektyvus.“

torės nuomonė skaitytojui tik numanoma; „aš“ gali būti „personalinis“, besitelkiantis į save, eksplacitiškai išsakantis savo požiūrį; „aš“ gali būti „transpersonalinis“, tai yra bendrumą su kitais išgyvenantis egotistas. Tematiškai nagrinėdami Ernaux parašytus „išorinio gyvenimo“ dienoraščius, mėginsime nuodugniau apžvelgti ir šiuos nevienodo subjektyvumo laipsnius, nes subjektyvumas yra svarbiausia autobiografinio diskurso kategorija.

Annie Ernaux dienoraščių erdvėlakis – margaspalvė šiuolaikinio didmiesčio freska. Nors šis miestas turi konkretų pavadinimą (veiksmas vyksta Paryžiuje ir jo priemiesčiuose), tai galėtų būti bet kuris šiuolaikinis miestas, nes nuo Paryžiaus visiškai nuimta spindulingosios pasaulio sostinės aura, jis paliktas savo kasdienybės pilkume ir slogume, dažniausiai velkantis šiuolaikiniam miestui būdingą egzistencinės negalios kuprą. Jau pirmas *Išorinio gyvenimo dienoraščio* fragmentas, pabrėžiantis negatyvias matomo urbanistinio kadro detales, *grafiti* užrašus ant sienų, neštuvuose išnešamą moterį ir kraujo dėmes, niūrų prekybos centro vežimėlių surinkėjo žvilgsnį, išryškina šizofrenišką šio miesto būvio išgyvenimą, nuo kurio šiuo atveju eksplacitiškai išreikštas „personalinis“ „aš“ (toks „aš“, kaip minėjome, dienoraščiuose gana retas) instinktyviai siekias atsiriboti. Miestui, kuris lieka už nugaros, priešpriešinamas „aš“ išgyvenamas kilimo į besileidžiančią saulę įspūdis, urbanistinė, nenatūrali aplinka tarsi paneigiama subjektyviai išgyvenamo gamtos grožio ir natūralumo. Tačiau prie slegiančio miesto dienoraščio fragmentuose nuolat grįžtama, jo slogutis išryškinamas žvilgančio betono šalčiu,

dangoraižių grėsmingumu, sausakimšame rytiniame metro lyg dūstančios žuvys akvariume besijaučiančiais žmonėmis. Noras atsiriboti išryškėja tik kaip akimirksnio impulsas, sąmoninis troškimas (lyg „aš“ geistų pakeisti tikrovę arba joje nebebūti), užleidžiantis vietą rašytojos mėginimui „d’atteindre la réalité d’une époque [...] au travers d’une collection d’instantanés de la vie quotidienne collective“¹⁰ (Winspur, 1993, 53). Šis siekis kūrybiškai įprasminti tikrovę metaforiškai perteikiamas antrajame *Išorinio gyvenimo dienoraščio* fragmente, tarsi pratęsiančiame pirmąjį, kur autorė pateikia senos moters pokalbį su savo nenustygstančiu vietoje ir vis norinčiu keliauti vaikaitiu. Vaikaičio atsakymas į senelės draudimus – „Quand on voyage on voit des gens“¹¹ (Ernaux, 1993, 13) – galėtų būti suprantamas kaip dienoraščių tikslas ir leitmotyvas, senelės noras sulaikyti vaikaitį, jos paprieštaravimas – „T’en verras des beaux et des laids partout!“¹² (*ten pat*, 13) – reikštų ne tik stebinčiojo „aš“ atsakymą vienpusiškai vertinti matomus „tikrovės kadrus“, ieškoti vienpusiškos išvados, kuri tarsi kirstųsi su atvira, netobula dienoraščio forma, bet ir keltų tam tikrą abejonę savo kūrybiniu sumanymu, kūrybinę baimę, galbūt tą patį troškimą atsiriboti nuo dažnai nemalonios gėrio – blogio paradigmas, pagaliau būsimą rašymo skausmą, kurį neabejotinai teiks negatyvūs tikrovės aspektai, miesto kontrastai („visur tik gražūs ir bjaurūs“) ar

¹⁰ „Iš kasdieninio kolektyvinio gyvenimo kadro rinkinio suprasti gyvenamo laiko tikrovę.“

¹¹ „Kai keliauji, matai žmones.“

¹² „Visur matysi tik gražius ir bjaurius!“

abejojimas galimu kūrybiniu rezultatu (atrodytų, neatsitiktinai priešais juos sėdinti moteris skaito *Harlequino* serijos romaną, kurio pavadinimas *Ant laimės krintantis šešėlis* (*Une ombre sur le bonheur*)). Jauno ir seno prieštara tarsi įkūnytų „aš“ konformizmą ir prisiimtą kūrybinę riziką. Taigi šis trumputis fragmentas savo prasminėmis talpių detalių sąsajomis skaitytojui atskleidžia kaip dienoraščių „vartai“, introdukcija į nelabai malonią „aš“, stebėtojo, liudytojo kelionę po didmiesčio tikrovę.

Ši tikrovė dažnai sociologizuota, atskleidžianti Ernaux kūrybai būdingą visuomenės susiskirstymo į dominuojančiuosius ir dominuojamuosius tematiką. Kartais ši tikrovė atrodo gana mįslinga, nes ją mėginama įminti ir pajusti pateikus vieną kitą dėmesį patraukusią detalę, beveik efemeriškas kasdienio gyvenimo akimirkas, dažnai ištrauktas iš viską suvienodinančios ir jau tarytum neperregimos banalybės.

Tokia, atrodytų, akivaizdžia banalybe dvelkia rašytojos mėgstamas šiuolaikinio prekybos centro „peizažas“, kuriame kryžiuojasi skirtingos socialinės konfigūracijos, išpaustos nepažįstamųjų kūnuose. Ši, atrodytų, socialiai neutrali prekybos centro erdvė ypatinga tuo, kad joje judantys anonimai, nepažįstami ir atvirai nedeklaruojantys savo socialinės padėties, vis dėlto tarpusavyje, implicitiško lyginimo būdu, sueina į socialinį santykį per savo pirkimo galią. Naratorės žvilgsnis fiksuoja šią galią arba jos neturėjimą išduodančią kūno kalbą, pažiūrėti, atrodytų, visiškai bereikšmius judesius:

Une femme en manteau brun, la cinquantaine, jette ses paquets avec rudesse sur le tapis roulant, les saisit à nouveau brutalement quand

ils sont enregistrés et les rejette dans le caddie. Elle laisse remplir son chèque par la caissière et signe lentement¹³ (*ten pat*, 14).

Kalbėdama apie dominuojančiuosius (arba „gražiuosius“) rašytoja šią galią linkusi pabrėžti, ji tampa viena iš sudedamųjų dominavimo dalių, perteikiančių dažnai keliantį pasitikėjimą savimi, savojo „aš“ išskirtinumą.

Ganėtinai iškalinga ekonominės galios afišuote tampa ir nešiojami garsių modeliotojų firmų drabužiai, kuriuos Ernaux ironiškai palygina su pamaldžiai užsidedamais Viduramžių riterio šarvais, turinčiais užtikrinti elitinį statusą, apsaugoti nuo „kitatikių“, suteikti išskirtinumo aurą. Pašiepdamą toki „ženklinių“ drabužių demonstravimą (ženklinė drabužio vertė turinti atspindėti jo nešiootojo socialinę padėtį), liguistą troškimą išsiskirti, rašytoja pažymi ir savotiškai absurdišką panašių siekių rezultatą: trokštantysis išsiskirti taip „išsiskiria“ tik nedideliame savo būrelyje ir su tais pačiais drabužiais atrodo apgailėtina tarp aukštesniojo socialinio rango atstovų arba atsiduria tarp vienodai „ypatingai apsiirengusių“: („[...] les femmes qui ont toutes le même look, celui de « la vieille jeune »: mince, plate, blondeur vaporeuse, jolies dents et visage ridé“¹⁴ (Ernaux, 2000, 34)). Savotiška tokio demonstratyvaus išskirtinumo apoteoze tampa Ernaux aprašyta turtuolių parduotuvė, kur prancūziškasis gardėsis, ančių kepenų paštetas,

¹³ „Penkiasdešimtmetė moteris rudu paltu atsainiai meta ant kasos konvejerio prekes, paskui, jau nuskenuotas, vėl jas pačiumpa ir teškia į vežimėlį. Čekių knygele duoda užpildyti kasininkei ir lėtai pasirašo.“

¹⁴ „[...] visos tuo pačiu jaunatvišku stiliumi apsiirengusios moterys, liesos, plokščios, blyškaus geltonio plaukais, gražiais dantimis ir raukšlėtu veidu.“

pardavinėjamas mažose balto porceliano urnose. Visiškai tuščia ir tarytum niekam nereikalinga parduotuvė savo iškilminga pompastika primena „une boutique d’objets mortuaires“¹⁵ (Ernaux, 1993, 67), perdėtai išpūstas originalumo vaikymasis virsta juokingai absurdišku, asocijuojasi su mirtimi, jo groteskiškas nenatūralumas paneigia patį gyvenimą.

Visais šiais atvejais turima perkamoji galia įtvirtina simbolinius (Pierre’o Bourdieu terminas) arba ženklinius santykius (Jeano Baudrillard’o terminas) (Leonavičius, 2005, 378–385) su išgyjamais daiktais, toli pranokstančius būtinus ekonominius poreikius ir bylojančius viena – norą išsiskirti ir reikšti. Dominuojantieji, kalbant Marcelio Mausso ir Georges’o Bataille’o terminais (Lechte, 2001), eikvoja dėl prestižo. Ne vienas Ernaux dienaščių literatūrinis fragmentas subtiliai demaskuoja panašų tuštybės demonstravimą ir savotiškai siejasi su pesimistinėmis Baudrillard’o mintimis, kurias knygoje *Penkiasdešimt pagrindinių šiuolaikinių mąstytojų* glaustai perteikia Johnas Lechte: „Vadinasi, žmonės nesiekia laimės; jie nenori įgyvendinti lygybės; ženklų sistema lemia, kad vartojimas ne homogenizuoja, o diferencijuoja. Socialinio gyvenimo pamatas yra gyvenimo stilius ir vertė, o ne ekonominiai poreikiai“ (Lechte, 269). Išėitų, gyvybinė energija nukreipiama ne į siekį būti laimingam, bet į siekį išsiskirti arba būtent taip daugelis supranta žmogiškąją laimę.

Kartais stebinčiojo „aš“ žvilgsnis užkliūva už savo kolegų plunksnos brolių, kaip ypatingą etiketę nešiojančių „rašytojo

statusą“, visuomenėje garantuojantį išskirtinio dėmesio privilegiją. Gyventi rašytojo gyvenimą, absorbuoti jo stilių, mėgautis kūrėjo aura jiems daug svarbiau už pačią kūrybą. Pasirinkę patogesnę „atrodymą“, o ne „buvimą“ pasaulyje, saugų vaidybinių konformizmą, jie šitaip paneigia ir kūrybą kaip nuolatinio meninio atsinaujinimo ir su tuo susijusios kūrybinės rizikos pamatą. Subtiliai „atakuodama“ rašytojus Ernaux tarsi siekia parodyti, kad šia tuščio atrodymo liga užkrėsta visa visuomenė, netgi intelektualai.

Panašioje išskirtinumo ir savojo „aš“ sureikšminimo paradigmoje veikiantis idėjų pasaulis, kurį autorė dažnai supriešina su buvimo paprastumu ir natūralumu („L’enfant s’amuse avec un jouet, un téléphone portable...“¹⁶ (Ernaux, 2000, 107)) ar individą užgulusiu gyvenimo negatyvumu, savotišką savo apoteozę pasiekia fragmente, kur rašytoja meno vertei priešpriešina žmogaus gyvybės vertę. Konstatavusi meno sudievinimą ir žmogaus gyvybės bevertiškumą, banalumą (gailimasi apgadintos Giotto di Bondone’s drobės, bet ne penkių žmonių gyvybės) ir tarsi retoriškai klausdama, ką gi pasirinktų pats dailininkas – vaiką ar savo kūrinį – pagaliau pati atsako: „Sa toile, peut-être“¹⁷ (*ten pat*, 19). Rašytoja kalba skaitytojui apie „la partie noire de l’art“¹⁸ (*ten pat*, 19), implicitiškai teigdama, kad perdėta kūrinio vertė paneigia patį žmogų, taigi ir meno kūrinio skleidžiamą humanizmą, tai yra bet kokią jo prasmę. Apie perdėtą meno sureikšmi-

¹⁶ „Vaikas žaidžia su žaisliuku, mobiliuoju telefonu.“

¹⁷ „Galbūt savo drobė.“

¹⁸ „Apie juodąją meno pusę.“

¹⁵ „Laidojimo reikmenų parduotuvė.“

nimą šiuolaikinėje visuomenėje kalba ir Bourdieu, meno kūrinį pavadindamas moderniu fetišu, garsių kūrėjų parodų lankymą prilygindamas šventų vietų lankymui. Šitaip kultūrą funkcionaliai susiedamas su religija sociologas daro išvadą, kad „kultūros sociologija yra mūsų laikų religijos sociologija“ (Bourdieu, 2003, 118). Kaip ir Bourdieu neigianti panašų meno ritualizmą, Ernaux ne kartą yra skeptiškai atsiliepusi apie aklos idėjos priešpriešinimą gyvybe pulsuojančios tikrovės fragmentui. Šis skepsis komentuojamame fragmente įgauna jau pesimistinę gaidą: pasakojančiojo „aš“ hipotezė („galbūt savo drobę“) perteikia didžiulį nusivylimą šiuolaikinėje visuomenėje susiklosčiusia ir veikiančia vertybine hierarchija, suabsoliutinančia idėjas ir nuvertinančia žmogų.

Kartais, pateikdama kasdieniškos banalybės fragmentą, kuriuo gali tapti paprasčiausias reklaminis skelbimas internete (kai kurie dienoraščių fragmentai gali būti traktuojami kaip „užkoduota“ reklamų analizė), Ernaux vėlgi implicitiškai suabejoja kai kuriais visuomenėje veikiančiais asmenybės vertinimo kriterijais, turinčiais laiduoti sėkmę ir visuomeninį prestižą. Vadinamasis „pasisekimas“, kuris pirmiausia reikalauja griežtai laikytis nustatytų taisyklių, paklusnumo, yra susijęs su atitinkamomis asmenybės savybėmis, kurias privalu puoselėti. Visi kiti, mažiau atitinkantys nustatytus visuomeninius rėmus, ne tokie tvirti ir energingi, tampa „néantisé, NUL“¹⁹ (Ernaux, 1993, 91 p.) ir turi išnykti iš „paysage de réussite“²⁰ (*ten pat*, 91).

Tad apsiribodama vien tik reklamos „citivimu“, Ernaux vis dėlto skaitytojui perša mintį, kad šitaip susiklostę „rūšinės atrankos“ mechanizmai, įtvirtindami vienintelį pageidaujamą tipą, atmeta visuomenės kaip žmogiškosios prigimties moduliacijų įvairovę ir taip iš tikrųjų nesąmoningai užtikrina klasinį dominuojančiųjų reproduktivumą, sėkmingą sistemos veikimą. Iš sulyginto vadinamojo „socialinio pasisekimo peizažo“ išstumtas „nevykėlis“ šiuo atveju pasmerktas liūdnei šiuolaikinio „le sous-homme“²¹ daliai (*ten pat*, 91).

Piešdama veikiančiuosius „pasisekimo peizaže“ rašytoja mėgsta atkreipti dėmesį į jų balsą. Šiam „dominuojančiam balsui“, slepiančiam perdėtą savęs sureikšminimą bei valdingumą ir Ernaux kūryboje tampa pančiam socialinio dominavimo metafora, skirtas ne vienas dienoraščių fragmentas. Šis ypatingu žodžių ištarimu ir intonacijomis išsiskiriantis balsas dažnai atsiskleidžia kaip antitezė nustelbtųjų žodžio neturėjimui, jų tylai, nes linkęs autoritetingai mokyti ir aiškinti. Absurdiškas buvusio ministro pasiūlymas bedarbiams sukurti savo įmonę, iš kurio kiekvienas sveikas protas turėtų tik pasijuokti, valdingai sklinda radijo bangomis, nes tai „une voix autorisée“²² (Ernaux, 2000, 78). Šitaip Ernaux dominuojantieji tarytum prisiima neklystančio visažinio vaidmenį, atrodo, savotiškai konkuruoja su pačia Apvaizda. Kita vertus, dominavimas, kuris pasireiškia ypatingomis balso, žodžių tarimo moduliacijomis, byloja apie žmoguje slypinčio valdingumo, savęs sureikšminimo mastą,

¹⁹ „Neegzistuojančiais, beverčiais.“

²⁰ „Iš pasisekimo peizažo.“

²¹ „Pusžmogio.“

²² „Autoritetingas balsas.“

egocentrizmo persmelktą asmenybę, išskirtinai centruotą į save ir iš tikrųjų visiškai abejingą aplinkiniams kaip ta vieno *Išorinio gyvenimo dienoraščio* fragmento moteris, žiūrinti į kitus taip „comme si elle ne voyait personne en réalité“²³ (Ernaux, 1993, 32).

Iš pasakojančiojo „aš“ „dominavimo“ detalės pateikimo būdo, šykščių tai vienur, tai kitur praslystančių pastabų, emocinės fragmento nuotaikos galima daryti išvadą, kad naratorė atsiskleidžia kaip neigianti panašų dominavimą, kitaip mąstanti, linkusi atsiriboti. Vis dėlto būtina pažymėti, kad valdantiejiems skirtų fragmentų dienoraščiuose nėra gausu, jie daugiausia kuria kontrastą tarp valdančiųjų ir nustelbtųjų. Būtent pastaruosius šiuolaikinio miesto erdvėje dažniausiai ir linkęs pastebėti pasakojančio „aš“ žvilgsnis, tad Ernaux pastangos užfiksuoti „tikrovę“ („Aucune description, aucun récit non plus. Juste des instants, des rencontres. De l'ethnotexte“²⁴ (*ten pat*, 65) vis dėlto daugiausia pasireiškia kaip paprastų žmonių „tikrovė“, jų „etnologija“.

Dienoraščių nustelbtieji veikia į daugelį tarpusavyje sąveikaujančių fragmentacijų suskilusioje miesto erdvėje, yra gaubiami savitos auros, kurią būtų galima apibūdinti kaip tam tikrą jų buvimo neperregimumą, bet taip pat ir virtualumą, kuris traukia „aš“ dėmesį, žadina smalsumą, norą iššifruoti atsitiktinai sutiktą žmogų. Šitai Ernaux nepažįstamieji, būdami anonimiški, per akimirksnį trunkantį savo egzistavimą „siunčia“ skaitytojui ir savo numanomo likimo galimybę, virtualų egzistencinį ir

socialinį gyvenimo visetą, kurio įminimo potencialumas, atveriamas interpretacinė skaitymo erdvė šiems kūriniams daugiausia ir suteikia literatūrinio žavesio, atskleidžiančio detalės ir virtualios visumos santykiu. Šiuo atveju dienoraščio kaip literatūrinio žanro fragmentiškumas ir padeda geriausiai atskleisti šį virtualumą, nes teksto atkarpos nėra nuosekliai tarpusavyje susaistytos „rišamąja“ pasakojimo gija.

Autorė linkusi telkti dėmesį į socialinio žmogaus pažeminimo apraiškas ją supančio miesto fragmentacijoje, dažnai tarytum sugeriančioje „nustelbtųjų“ gyvenimo slogumą, jų prasikišantį pro menką detalę problemišką buvimą, nuo kurių miestas, paprastai suprantamas kaip besikeičianti, „mobili“ erdvė, impresiškai virsta slogiai uždara. Atrodytų, kad Ernaux dienoraščiuose šį slogumą dar padidina teritoriškai simbolinis miesto pasidalijimas į dvi Prancūzijas, dvi priešingas socialines zonas, turtingąją ir skurdžiąją, nes keletas dienoraščių fragmentų rutulioja „nepageidaujamų išibrovėlių“ tematiką. Taip atsitiktinai į turtuolių parduotuvę užklydusi kukliai apsirengusi afrikietė čia netikėtai įgauna potencialaus vagies statusą, imama akylai stebėti. Gyvenimo kaip skaudaus pažeminimo mįslė, slogiu iššifruotinu virtualumu dvelkia ir fragmentas apie socialinės rūpybos skyrių, Ernaux vadinamą „le confessionnal des pauvres“²⁵, kur „ne viennent que des démunis“, „un employé aboie“ ir tykoja „les nouveaux arrivants, prêt à leur faire sentir son pouvoir et leur indignité“²⁶

²³ „Tarsi iš tikrųjų nė vieno nematyti.“

²⁴ „Jokio aprašymo, jokio pasakojimo. Tik akimirks, tik susitikimai. Etnotekstas.“

²⁵ „Vargšų klausykla.“

²⁶ „Kur ateina tik vargšai, kur tarnautojas loja ir tykoja naujokų, nekantraudamas priversti juos pajusti savo galią ir jų niekingumą.“

(Ernaux, 2000, 98). Nupiešusi slogias veiksmo (vargšų ir tarnautojo reliacionizmas), vietos (socialinės rūpybos skyrius) ir laiko (ankstyvas rytas) dekoracijas, Ernaux tarsi kviečia skaitytoją atsidurti prašančiųjų kailyje, pajusti savo nevykėliško gyvenimo išpažinimo visiškai nepažįstamam žmogui skonį, patirti, kad esi ties pavojinga socialine riba, gal jau žengęs tą lemtingą žingsnį į kitą, jau ribinės situacijos, erdvę, iš kurios nebeišeinama. Šio lemtingo žingsnio žengimas fragmentuose gali būti perteiktas vos dviem trumpučiais konstatuojamaisiais sakiniais, bylojančiais apie atsidūrimą socialinėje „Brazilijoje“, aklos „prekybinės“ mechanikos fatalizmą: „Le ramasseur de caddies des Linandes n'est plus là. Maintenant il y a des chariots à pièces“²⁷ (Ernaux, 1993, 39).

Taip šykščia detale Ernaux parodo vienokį ar kitokį „nevykėliško“ gyvenimo aspektą, įvairius socialinio pažeminimo pasireiškimo laipsnius, pateikia tam tikrą „nustelbto“ gyvenimo kaleidoskopą.

Kitaip nei dominuojantieji, „aš“ sandūra su nustelbtaisiais dažnai sukelia daug intensyvesnę emociją, sudėtingesnius jausmus (pvz., liūdesys, gailestis, kaltė gali susilieti į vieną stiprų išgyvenimą), taigi ir akivaizdesnį subjektyvumą, nes miesto erdvėje judantis „aš“ yra daugiausia „mažų žmonių“ pusėje. „Apačioms“ skirtų tekstų transcendojamą emocinį stiprumą galima paaiškinti dar ir tuo, kad dienoraščių „nustelbtieji“ – daugiausia „ekstremaliomis“ sąlygomis gyvenantys marginalai. Kaip tik jiems, elgetoms ir benamiams, skiriamas

didžiausias *ego scriptor* dėmesys, jie atskleisti bene išsamiausiai, aptinkami daugelyje fragmentų.

Ernaux prisilietimas prie visuomenės „bjauriųjų“ temos, kuri, kaip ir jos objektai, visuomenėje yra traktuojami kaip nemaloni, nepageidaujama, netgi užginta, gali reikšti ne tik kūrybinę riziką, kūrybinį antikonformizmą, bet ir gana aiškiai dienoraščiuose ryškėjančias kairiąsias rašytojos pažiūras (pvz., „aš“ verkia mirus François'ui Miterand'ui, ironizuoja Jacques'o Chiraco, Alaino Juppé adresu).

Rodydama įvairiausias miesto vietas, kuriose telkiasi marginalai, rašytoja, nors daugiausia yra „apačių“ pusėje, vis dėlto linkusi taikyti savąjį objektyvaus rašymo siekinį, objektyviai „fotografuoti“ jų tikrovę, tad dienoraščių klošarai gana margaspalviai, įkūnijantys įvairius psichologinius tipus, ne tik „pozityvūs“, keliantys skaitytojo gailestį, bet ir „negatyvūs“, atstumiantys.

Kartais tai gudrūs, nešvarią dvasinę energiją skleidžiantys, tamsūs žmonės, kurių moralinis ir dvasinis sugedimas gali įgauti įvairiai niuansuotą lygmenį. Rašytoja pažymi su gudrumu sumišusį jų akiplėšiskumą, cinišką žmonių gailestingumo eksploatavimą, „spektaklio“ stilistiką, kartais su didele išmone sugalvotus pinigų išviliojimo triukus, neblogą žmonių psichologijos išmanymą.

Vienas tokių negatyviųjų yra „L'aveugle de la station Saint-Lazare“²⁸ (*ten pat*, 20), griausmingu balsu traukiantis su nemenku nusimanymu pasirinktas dainas, triukšmingai ant timpano krintančiu pinigų de-

²⁷ „Linandų vežimėlių surinkėjo jau nebėra. Dabar vežimėliai už pinigų.“

²⁸ „Saint-Lazaro stoties aklasis.“

monstruojantis ką tik įvykusį „un acte de générosité“²⁹ (*ten pat*, 20) ir savo surežisuota scena iš tikrųjų tenkinantis jau Alberto Camus „Krytyje“ Žano Batisto Klamanso nusakytą nuodėmingą malonumą už menką pinigą pasijusti padoriu žmogumi, nusipirkti „la faveur du destin toute la journée“³⁰ (*ten pat*, 21). Ernaux papasakotame epizode ir duodantysis, ir davejas sueina į egoistišką tarpusavio santykį, kai vienas savo režisūra tikisi kuo daugiau pinigų, kitas – sėkmės. Autorė implicitiškai duoda skaitytojui suprasti, kad toks prekybinis sandėris visuomenėje turi didelę paklausą, nes „C’est sans doute le pauvre du métró qui reçoit le plus d’argent“³¹ (*ten pat*, 21). Skaitytojas iš detalių sudėliojimo architektūros taip pat suvokia „aš“ netiesiogiai išsakomą pasibjaurėjimą šiuo į krikščioniško gailėstingumo apdarą įvilktu duoti–gauti mechanizmu ir neįtikėtina jo sėkme; demonstratyvus gailėstingumas išryškėja kaip tariamas gailėstingumas, nuo kurio „aš“ instinktyviai stengiasi atsiritoti: „Je suis passée très au large de lui, comme ceux qui ne lui donnent rien“³² (*ten pat*, 21).

Atrodo, tarsi dienoraščiuose autorė etnografiškai kataloguotų įvairius pinigų prašinėjimo būdus, įvairiausias specialiai sukurtas „strategijas“ ir jų poveikį aplinkiniams, iš kurių ryškėja kai kurie visuomenėje veikiantys mechanizmai, jos „rinkodara“.

Kai kurie prašinėtojai pasižymi tikru aktoriniu meistriškumu, turi puikų humoro

jausmą, kaip tas *Išorinio gyvenimo dienoraščio* klošaras, neduodantiesiems linkintis „petites vacances et petite journée“³³, atsišveikinantis „iki rytojaus“ (*ten pat*, 78). Jo sėkmę garantuoja tai, kad jis ne kritikuoja, o linksmina. Taip išvengiama tiesioginio sąlyčio su gyvenimo kraupumu, mokama už patirtą malonumą, kurį geba suteikti klounas, vaidinantis „avec un immense talent“³⁴ (*ten pat*, 79). Šiuose fragmentuose surinktų pinigų kiekį lemia pasiūlos ir paklausos proporcingumas.

Rašytoja atkreipia dėmesį ir į nuolatinį kitimą prašinėjimo strategijų „nouvelle forme de « manche »“³⁵ (*ten pat*, 87), kuriomis mėginama prisitaikyti prie naujų, dažnai vis labiau nepakeliamų sąlygų; šios strategijos savo paradoksaliu akibrokštu („Vous n’auriez pas deux francs pour que j’aïlle me saouler la gueule?“³⁶ (*ten pat*, 87) ar absurdiškumu (prašoma liesėjimo kursui) kartais išduoda žmogų jau viską išbandžius ir skendint absoliučioje neviltyje, nevykusiai mėginant taikyti intuityviai naujamiškus ir visuomenėje paklausius originalumo būdus.

Kartais Ernaux klošarai ne juokina kitus, bet patys atrodo absurdiškai komiški, panašūs į Samuelio Becketto personažus, kai ima skaityti laikraštį *Libération* ir diskutuoti apie politiką. Būdami komiški, jie tuo pat metu skleidžia tegu ir absurdiškos, bet vis dėlto laisvės pojūtį tarp „politiškai“ įrėmintų normalių žmonių, savo nevaržomu elgesiu įkūnija tam tikrą nukrypimą

²⁹ „Kilnų poelgi.“

³⁰ „Likimo palankumą visai dienai.“

³¹ „Nes be jokios abejonės daugiausia pinigų gauna šis metro vargšas.“

³² „Iš toli jį aplenkiau, kaip ir tie, kurie jam nieko neduoda.“

³³ „Prastų atostogų ir prastos dienos.“

³⁴ „Vaidinantis su didžiuli talentu.“

³⁵ „Naujas prašinėjimo formas.“

³⁶ „Ar neturėtumėt dviejų frankų, už kuriuos galėčiau prisilakti?“

nuo nusistovėjusių visuomenės normų, sužadina miglotą norą išeiti iš kasdienybės mechanikos ir nepakeliamo jos nuobodulio. Tačiau šių personažų komiškas greitis tampa dramatiškas, kai iš autorės stenografiškai užrašyto pokalbio ima ryškėti asmeninio gyvenimo istorijų detalės, nuoširdus noras sugrįžti atgal į motinos iščias. Tada šie nestabilios psichikos „aktorai“ jau nieko nebežavi, verčia keleivius nusukti akis, nematyti ir negirdėti.

Ernaux „valkatų-vertelgų“ galeriją papildo ir tie, kurie neturi aktorinių sugebėjimų, tik nepakenčiamą tiesą būti „žmogumi-benamiu“, reiškiančiu, rašytojos žodžiais, „une espèce sans sexe, qui porte des sacs et des vêtements défraîchis, dont les pas ne vont nulle part, sans passé ni avenir“³⁷ (Ernaux, 2000, 110). Tapę žmonių porūšiu, apsiginklavę jau beprasmišku atkaklumu, jie beria praeiviams vis tuos pačius „pranešimus“ apie savo beviltišką padėtį, kurių niekas nenori girdėti dėl juose slypinčios nepakeliamos tiesos ir jos pertekliaus, slogaus panašių „pranešimų“ turinio. Kaip liūdną kontrastą „gudriesiems“ dienaščiuose atrandame drovius „subtiliuosius“ klošarus, kurie, beprasmiškai tiesę ranką ir nieko negavę, tik tyliai sušnibžda: „Je n’ai vraiment pas beaucoup d’argent“³⁸ (Ernaux, 1993, 72). Atrodytų, kad Ernaux pavaizduoti atstumtieji, kuriuos galėtume palyginti su Indijos čandalų kasta, taip pat atkartoja psichologinius dominuojančiųjų ir nustelbtųjų tipus kaip vyraujančių visuomeninių santykių modelį,

kurio ištakos glūdi egoistiškos žmogaus prigimties slėpiniuose.

Panašus „liūdnasis“ marginalumas dažniausiai siejasi su „l’expression extrême de la solitude – la vraie – au milieu de la foule“³⁹ (*ten pat*, 100). Stebėtoja bando suprasti tą lemtingą momentą, po kurio žmogus pasidaro visiškai abejingas aplinkinių žvilgsniams, negrįžtamai prasmegęs savo vieatvėje, lyg išėjęs į kitą egzistencinę dimensiją, už laiko, kur socialiniai santykiai nustoja veikti, liaujasi tiesę savo *savoir-vivre*⁴⁰ čiuptuvus, visiškai išnyksta. Jau su kosminiu šalčiu sietiną jaučiamą abejingumą aplinkai Ernaux kontrasto principu priešpriešina virtualiai vieno atsitiktinai metro sutikto trisdešimtmečio benamio svajonei vaikystėje, „un grand rêve le soir en s’endormant“⁴¹ (*ten pat*, 100), taip apeliuodama į skaitytojo jautrumą. Dabartinio gyvenimo kraupumui priešpriešinama vaikystės svajonė netiesiogiai byloja ir apie ganėtina sąlygišką, tegu ir lemtingą ribą tarp marginalumo ir socialumo. Ši fragmentą rašytoja užbaigia pažiūrėti banalia detale sukurdama dar vieną kontrastą – „Il est descendu à Auber“⁴² (*ten pat*, 100) – benamis tarsi įžengia į draudžiamą teritoriją, „kitą“ Prancūziją kaip į potencialių pavojų, bet ir piniginės vilties zoną.

Apskritai po miestą judančio „aš“ žvilgsnis linkęs fiksuoti įvairias benamių marginalumo gradacijas, nuo sugebėjusių prisitaikyti marginalų „senbuvių“ iki vadinamųjų „naujokų“, kurių laiką dar despera-

³⁷ „Belytį padarą, apsikarsčiusį krepšiais, vilkintį nudėvėtus drabužius, kurio kelias niekur neveda, nes jis be praeities ir ateities.“

³⁸ „Aš tikrai visai neturiu pinigų.“

³⁹ „Absoliučios vieatvės – tikrosios – vidury minios – būseną.“

⁴⁰ „Mokėjimas gyventi“ (prancūziškas posakis).

⁴¹ „Didžiulė svajonė vakarais, prieš užmiegant.“

⁴² „Jis išlipo Aubero metro stotyje.“

tiškai mėginančių laikytis tam tikrų visuomeninio gyvenimo normų, beviltiškai už jų besikabinančių „à la manière des aristocrates ruinés continuant de pratiquer le baiselement“⁴³ (*ten pat*, 84). Detalėmis, subtiliai konstatuojančiomis senojo ir naujojo habito sandūrą, cituojamo fragmento eilutės skleidžia dramatiškumą, kurį dar sustiprina aplinkinių, kartu ir skaitytojo juntama akivaizdžiai numanoma naujoko laukianti socialinė pražūtis, neišvengiamas socialinis dugnas. Dramatiškas matomos scenos virtualumas toks stiprus, kad „Tous les voyageurs de quai regardent ailleurs ou lisent le journal“⁴⁴ (*ten pat*, 84).

Užfiksavęs šią savotišką „inicijaciją“ į marginalumo pasaulį, „aš“ daugelyje fragmentų aprašo ir tragišką benamio baigtį – mirtimi pasibaigusią marginalinę egzistenciją: „Deux SDF sont morts de froid, [...] l'économie semble repartir du bon pied“⁴⁵ (Ernaux, 2000, 36). Tokios pastabos dienoraščiuose glaudžiai siejasi su visuomenės abejingumo tematika, kurią autorė linkusi nuolat pabrėžti savo konstatuojamaisiais sakiniais apie žmonių nenorą matyti šią marginalią tikrovę, instinktyviai nusukamus žvilgsnius. Faktas, kad žmonių nesukrečia net benamių mirtis, kalba apie visuomenę apėmusio atsiribojimo mastą, tam tikros žmonių kategorijos, gyvenančios blogiau už „šunis ir kates“ (*ten pat*, 110) nesąmoningą priskyrimą „žmonių porūšiui“, jos atsisakymą. Daugelyje fragmentų apie išmaldos prašinėtojus karto-

jasi autorės mintis, kad tikrąjį žmogiškumą visuomenėje pakeitę egoistiški „ekonominiai“ žmonių tarpusavio santykiai sugebėjo įsiveržti ir į vadinamąsias dvasines sritis, kaip antai meilė, atjauta ar gailėstingumas, kur taip pat ima vyrauti asmeninės naudos motyvai, pakeičiantys pamatines žmogiškąsias vertybes.

Dienoraščių beasmenis „aš“, apsiribojantis objektyvistiniu marginalumo perteikimu, tik konstatuoja visuomenės abejingumą, pats likdamas nuošalyje, o personalinio „aš“ požiūris į marginalus išryškėja kaip dvejetainis: jis gali būti abejingas ir užjaučiantis. Pirmuoju atveju „aš“ elgiasi „kaip visi“, t. y. neduoda išmaldos, bet sumoka už „patirtą malonumą“ – sudainuotą dainą, mėgina pateisinti esamą visuomenę tradiciniu „tokia jau pasaulio tvarka“ arba elgiasi kaip tipišką savąjį pranašumą jaučiantis buržua. Tačiau tokie fragmentai labai reti ir bendrame dienoraščių fone išryškėja veikiau kaip išimtys. Antruoju atveju „aš“ yra neabejingas. Galima teigti, kad šis požiūris vyrauja, apimdamas tiek „beasmenio“ „aš“ konstatavimus (jau pats marginalų pastebėjimo, rašymo apie juos faktas išryškėja kaip neabejingumas), tiek „personalinio“ „aš“ išgyvenimus. Šis neabejingumas, dažniausiai suvokiamas kaip „aš“ atsiribojimas nuo bendrojo abejingumo (opozicija vyraujančiam požiūriui kaip kūrėjo opozicija negatyviai esamybei), kvintesenciją pasiekia tuose fragmentuose, kur „aš“ įsivaizduoja save elgetos vietoje:

S'asseoir sur le bitume du metro, baisser la tête et tendre la main. Entendre les pas, voir passer les jambes, celles qui ralentissent, l'espérance. Qu'est-ce que je préférerais, cela ou me prostituer, la honte publique ou privée. Besoin de me

⁴³ „Panašiai kaip nusigyvenę aristokratai, vis tebebučiuojantys damoms rankas.“

⁴⁴ „Perone visi keleiviai nusuka akis arba kimba į laikraštį.“

⁴⁵ „Du benamiai numirė nuo šalčio [...], atrodo, kad ekonomika atsigauna.“

mesurer aux formes extrêmes de la dérélliction, comme s'il y avait une vérité qu'on ne puisse connaître qu'à ce prix ⁴⁶ (*ten pat*, 111).

Susitapatinti su benamiu dienoraščio autorei reiškia patirti ekstremalias apleistumo formas, pasijusti apleistai net Dievo ir tada pažinti savo prigimties, savojo „aš“ galimybes bei ribas. Išgyvendama būsenas, esančias anapus bet kokių socialinių determinacijų ir bet kokio socialumo, ji šitaip sužino dar vieną, greičiausiai esminę tiesą ne tik apie savąjį „aš“, bet ir apie tą mieste sutiktą anoniminių elgetą.

Nors, kaip pažymi Stevenas Winspuras, „la narratrice évite délibérément d'écrire sur elle-même (ou d'écrire, si vous voulez «un journal du dedans»)»⁴⁷ (Winspur, 1993, 58) ir daugiausia dėmesio skiria mieste sutinkamiems nepažįstamiesiems, vis dėlto dienoraščiuose galime rasti fragmentų, kuriuose vyrauja „aš“ išgyvenimai, įvairios jo būsenos šiuolaikinio miesto erdvėje. Šis „aš“ kartais atsiskleidžia kaip istorinis, tai yra objektyviai susiformavęs, slypintis kiekviename iš mūsų. Tai žmogus, per kurį veriasi šiuolaikinės vartotojiškos visuomenės tipiškumas, šabloniškos visuomeninio gyvenimo scenos. „Aš“ kaip ir visi kiti pasirodo įsuktas į miesto verpetą, jaučia su didžiulėmis žmonių masėmis supriešinto anonimo vienvėgę ar vartojimo sistemos primestas būsenas, kaip antai

⁴⁶ „Atsisėsti ant metro grindinio, nuleisti galvą ir ištiesti ranką. Klausytis žingsnių, žiūrėti į judančias kojas, jausti, kaip išsižiebia viltis, jei jos pradeda eiti lėčiau... Ką rinkčiausi, šitai ar prostituciją, viešą ar slaptą gėdą? Privalau pritaikyti sau šias kraštutines Dievo apleistumo formas tarytum egzistuoti tiesa, kurią galėčiau pažinti tik tokia kaina.“

⁴⁷ „Pasakotoja sąmoningai vengia rašyti apie save pačią (kitaip sakant, rašyti „vidinio gyvenimo dienoraštį“).“

daiktų troškimas, jų įsigijimas, vyraujančio gyvenimo būdo, skatinančio nepertraukiamą vartojimą, sąlygotą bet kokios prasmės entropiją. „Aš“ šiuo atveju, nors ir kalbėdamas tik apie save, autentiškai perteikia daugumos nešiojamą šiuolaikinį socialinį sąlygotumą, kuris fragmentuose dažnai atsiskleidžia „aš“ santykiu su daiktais.

Autorė, pavyzdžiui, dėl gausios prekių pasiūlos prekybos centrą pavadinusi Edeņu, netiesiogiai kalba skaitytojui apie norų apimtą „aš“ būseną, jos trumpalaikiškumą. Atsiskleidžia tam tikras noro gimimo „mistiškumas“, daiktus apgaubiantis iliuziniu šydu, kuris juos sugyvina ir sureikšmina. Tačiau pasiimtas, atsidūręs prekybos centro vežimėlyje daiktas iš karto pasidaro bereikšmis, nebeįdomus, nes išsipildęs noras praranda savo paslaptį, daiktas – buvusią aurą.

Ernaux taip pat fiksuoja beveik mechanišką, vartotojiškos visuomenės primestą pirkimą, kurį būtų galima paaiškinti „aš“ persmelkiančiais „anoniminiais norais“, pirkimu kaip užkratu, kuris, išėjus iš parduotuvės, dingsta, palikęs skaitytojo nuspėjamą nepasitenkinimo pojūtį: „Etat étrange où j'ai envie de toutes les fringues, indistinctement, où la chose la plus importante et urgente est d'acheter un manteau ou un sac. Au-dehors mon désir tombe“⁴⁸ (Ernaux, 1993, 32). Su sistemos primestu nuolatinio, sakytume, beprasmio, vartojimo imperatyvu susijusios ir visuomenėje vyraujančios vertybės: fizinio grožio, malonumo, vartojimo.

Dienoraščiuose rašytojos rutuliojama vartojimo tematika perteikia šiuolaikiniam

⁴⁸ „Keista būseną, kai užsimanau visų iš eilės skudurų, kai visų svarbiausia – kuo greičiau nusipirkti paltą ar krepšį. Išėjus iš parduotuvės mano noras praeina.“

žmogui būdingą gyvenimo paviršutiniškumą, dažnai daiktų užgožtą žmogų, kuris vartodamas mėgina atrasti „tai, kas jam padėtų gyventi“, „gelbėtų nuo gniuždančio laiko ir mirties“ (Ernaux, 2000, 113). Vartojime dalyvaujantis dienoraštininkės „aš“ atsiskleidžia kaip tipiškas, perteikiantis vartojimo veikiamo „istorinio“ žmogaus dvasines būsenas. Jis kupinas vartotojiškos energijos, išorinių daiktų tuštybės, „anoniminių“ troškimų.

Be šio „visus“ atspindinčio „aš“, dienoraščiuose galima pastebėti, tegu ir labai retai pasitaikantį, tipiškai autobiografinį autentišką „aš“, veikiančią nors ir visiems priklausančioje, bet jau individualizuotoje, „personalinėje“ erdvėje, metro traukinyje ar Paryžiuje, iš slogaus „visų“ miesto netikėtai virstančio savu ir mylimu: „Voir écrit PARIS sur le fond bleu [...] m’a brusquement remplie d’étonnement, de bonheur“⁴⁹ (*ten pat*, 27). Vis dėlto apžvelgiant dienoraščių visumą galima teigti, kad individualizuotas, „autentiškas“, tai yra dienoraščio kanoną atitinkantis, „aš“ yra labai retas ir dažniausiai skaitytojui lieka ganėtinai mišlingas. Jo apraiškos galėtų būti apibūdintos tik kaip paskiri tradicinio dienoraščio rudimentai, iš tikrųjų bylojantys apie autorės atsisakymą rašyti visiems įprastą, tipišką dienoraštį, išimtinai sutelktą į savąjį „aš“.

Be šio retai pasitaikančio ir dažniausiai savarankiško prasminio krūvio neturinčio „personalinio“ „aš“, Ernaux tekstuose randame ir „transpersonalinį“ „aš“, egotistą tiesiogiai susiejantį su dienoraščiu „kitais“. „Transpersonalinio“ „aš“ idėją autorė eks-

plicitiškai išreiškia keliuose dienoraščių fragmentuose ir metadiskurso intarpuose. Bendrumas su kitais įkūnija visa apimančią Vienio principą, kai kiekvienas žmogus atkartoja bendražmogišką egzistenciją, vieni kitais persmelktus gyvenimus, bendrą tai socialinę, tai egzistencinę dalį. Šis „transpersonalinis“ „aš“ atsiskleidžia kaip svarbiausias dienoraščių postulas:

*Le je que j’ utilise me semble une forme impersonnelle, à peine sexuée, quelquefois même plus une parole de l’autre qu’une parole de «moi»: une forme transpersonnelle, en somme*⁵⁰ (Thumerel, 2002, 92).

Iš šio autorės pasisakymo aiškėja, kad „beasmenio“ „aš“, arba, kaip ji pati sako, „beasmenės formos“ apraiškos, kurių dienoraščiuose yra daugiausia, taip pat turi transpersonalumo idėją, nes, stebėdama „kitus“, Ernaux laipsniškai, fragmentas po fragmento, tarytum atranda ir save pačią, mėgina, atpažindama jai siunčiamus miesto nepažįstamųjų ženklus, dažniausiai, kaip matėme, turinčius sociologizuotą potekstę, iššifruoti ir savosios egzistencijos paslaptį. Šiuo atveju kanoninio autobiografinio diskurso introspekciją pakeičia sociologinio pobūdžio savianalizė.

Vyraujanti socialinė tematika pateisina Ernaux kūrybai kritikų taikomą **autosocioanalizės** terminą. Originaliai interpretuodama autobiografinę tradiciją, į pirmą planą iškeldama „objektyvųjį“, „istorinį“, o ne „subjektyvųjį“ žmogų („personalinis“ „aš“ labai retas), rašytoja savitai praturtina autobiografinį diskursą pabrėždama tezę,

⁴⁹ „Mėlyname fone išvydusi užrašą PARYŽIUS netikėtai nustebau, pasijutau laiminga.“

⁵⁰ „Aš“, kurį vartoju, man atrodo esantis beasmenė forma, beveik belytis, dažniau perteikiantis „kito“, o ne mano žodžius, apibendrintai kalbant, transpersonalinė forma.“

kad, norint pažinti save, būtina pažinti ir sociumą, „socialinį“ „aš“. Panašią mintį randame ir Bourdieu, kurio *Homo Academicus* traktuojamas kaip „dalis netiesioginės savianalizės“, „antinarciško refleksyvumo arba savęs supratimo pavyzdys“ (Bourdieu, 2003, 265–266), sociologijoje:

Pati asmeniškiausia ir slapčiausia tiesa, kas mes esame, neapmąstomiausia neapmąstomybė (*l'impensé le plus impensable*), priešingai negu manytume įprastai įsivaizduodami savęs pažinimą kaip ypatingų gelmių žvalgymą, taip pat įrašyta į socialinių pozicijų, kurių laikėmės praeityje ir laikomės dabar, objektyvumą bei istoriją (*ten pat*, 266).

Tad Ernaux „antidienoraščiai“ traktuotini ne kaip dienoraščių žanrą paneigiantys, bet kaip netipiški, transformuoti dienoraščiai, „netiesioginė“, „kitas“ stebint atliekama autobiografinio „aš“ savianalizė. Apimdama vis platesnį socialinį kontekstą (nusileidžiama iki marginalų), autorė, atrodytų, stengiasi įminti svarbiausią gyvenimo paslaptį, besiveriančią praskleidus išorinio, „kastinio“ socialinio susiskirstymo skraistę. Ši paslaptis paradoksaliai paneigia socialinius barjerus, kuriems dienoraščiuose buvo skirta daug dėmesio, nes

„transpersonalinis“ autorės „aš“ postuluoja visus žmones siejančio bendrumo idėją. Ši idėja atsiskleidžia visus socialinius kontekstus apimančio žmogiškumo, kaip didžiausios vertybės, teigimu. Tačiau toks teigimas rašytojos kūryboje atrodo įtikinamas tik jai pateikus sociologinio pobūdžio stebėjimų, autosocioanalizę. Susiedama egzistencišką žmogiškumą ir sociologiją ji išgauna savitą sociologijos ir literatūros dermę, originalią jų samplaiką.

Ernaux dienoraščiai taip pat perteikia ne tik šiuolaikinei literatūrai būdingą postmodernistinį žaidimą tradicinėmis formomis ieškant naujų prasmų, gilesnės tiesos, bet ir atspindi kai kuriuos Peterio Boernerio (Boerner, 1978) nusakytus šiuolaikiniams dienoraščiams priskirtinus bruožus, kaip antai egoistinis patosas, monomaniakinės introspekcijos atsakymas, tam tikras idėjų nebaigtumas, skatinantis skaitytojo aktyvumą, dienoraščio, kaip „laisvos erdvės“, kurią galima užpildyti kuo įvairiausiu turiniu, samprata (autorė rašo miesto, „išorinio gyvenimo“ dienoraštį). Rašytojos dienoraščiai taip pat paneigia dienoraščio slaptumo dogmą, tarytum ištrina ribą tarp rašymo sau ir rašymo skaitytojams.

LITERATŪRA

Boehringer, Monika, 2000: « Paroles d'autrui, paroles de soi », *Etudes françaises* 36, N. 2.

Boerner, Peter, 1978: « Place du journal dans la littérature moderne », textes réunis par V. Del Litto, *Le journal et ses formes littéraires*, Genève: Librairie Droz.

Bourdieu, Pierre, Loïc J. D. Wacquant, 2003: *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, Vilnius: Baltos lankos.

Compagnon, Antoine, 1979: *La seconde main ou le travail de la citation*, Paris: Seuil.

Didier, Béatrice, 1976: *Le journal intime*, Paris: Presses Universitaires de France.

Ernaux, Annie, 1993: *Journal du dehors*, Paris: Gallimard.

Ernaux, Annie, 2000: *La Vie extérieure*, Paris: Gallimard.

Annie Ernaux, une œuvre de l'entre – deux, études réunies par Fabrice Thumerel, 2004: Artois: Presses Université.

Gombrowicz, Witold, 1964: *Journal (1953–1956)*, Paris: Julliard.

Leonavičius, Vylius, Norkus, Zenonas, Tereškina, Artūras, 2005: *Sociologijos teorijos*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Sartre, Jean-Paul, 1995: *Carnets de la drôle de guerre*, Paris: Gallimard.

Thumerel, Fabrice, 2001: « Mémoires et réalité » (entretien), *Les Moments littéraires*, Anthony, 2 semestre.

Thumerel, Fabrice, 2002: *Le champ littéraire français au XX siècle*, Paris: Armand Colin.

Winspur, Steven, 1993: « L'Écriture-flash: Ernaux, Brossard, Noël », *Création et Recréation*, études réunies par Claire Gaudiani, Tübingen: Gunter Narr Verlag.

LES ANTI-JOURNAUX D'ANNIE ERNAUX

Inga Litviniavičienė

R é s u m é

L'œuvre d'Annie Ernaux, basée sur l'autobiographique, dépasse pourtant le cadre de l'écriture intimiste et exploite librement la matière autobiographique. On y découvre la subjectivité se projetant dans l'objectivité afin de percer plus profondément dans la réalité du monde et universaliser l'expérience.

Ainsi les anti-journaux de cet écrivain, *Journal du dehors* et *La vie extérieure*, représentent le type du journal intime tourné vers l'extérieur, vers les inconnus, rencontrés dans les rues de Paris, les supermarchés, les services sociaux. L'intérêt majeur de l'écrivain est porté sur les marginaux qui sont « catalogués » faisant découvrir la vision panoramique

de la marginalité. La description du social apparaît comme une des formes de l'objectivité.

Dans cet article on met également l'accent sur les différentes manifestations du « moi » autobiographique qui peut être « impersonnel », « personnel », « transpersonnel » et participer, à divers degrés, dans la réalité décrite. Tournée vers l'extérieur, vers les autres, l'écriture ernausienne privilégie l'approche d'objectivation où « le moi » personnel est presque anéanti. Néanmoins cette approche s'avère aussi propice à la quête personnelle qui désormais prend le caractère autosocioanalysant, liant l'être historique avec sa vision intime du monde.

Gauta 2008 09 17

Priimta skelbti 2009 01 30

Autorės adresas

Vokiečių ir prancūzų filologijos katedra

Vytauto Didžiojo universitetas

K. Donelaičio g. 58

LT- 44248 Kaunas

El. paštas: ilitviniaviciene@yahoo.fr